

Kas mammut on karvane elevant?

1. Kes on mammut?

„Karvane elevant“

Mammut meenutab nii välimuselt kui ka käitumiselt oma tänapäeva sugulasliike – aafrika ja india elevant. Suured isasloomad olid umbes aafrika elevantide mõõtu, seega 2,7 kuni 3,8 m kõrged, emasloomad olid mõnevõrra väiksemad. Samas olid mammutid massiivsemad ja lühemate jalgadega kaaludes teinekord **kuni 8 tonni**. Mammutitel oli suur, otsast kõrge kupliga pea, lühike kael ning küür kahe abaluu vahel, selg oli tagantpoolt längus. Tõsi, need tüüpilised tunnused avaldusid mammuti täiskasvanueas, mitte aga noorel loomal. Mammutite lont oli pisut lühem kui elevantidel, kuid võhad jällegi tunduvalt pikemad.

Meetrised karvad, paks rasvakiht, soojust talletav vereringe

Kogu mammuti keha katsid pikad, isegi kuni 1 m, kaitsvad karvad, mille all oli omakorda tihe aluskarv. See oli eluliselt vajalik külmas kliimas hakkama saamiseks. Siberist igikeltsast leitud hästi säilinud mammutikarvade värvus on vahest küll beežikas, kuid tõenäoliselt oli mammuti eluajal tema karvavärvus tumedam pruunikas nagu seda on näiteks tänapäeval muskusveistel. Suveks vahetas mammut oma paksu karvkatte õhema vastu nii nagu seda teevad kaasaja põhjaalade loomad.

Mammutite nahk oli paks nagu elevantidelgi ning selle all korralik rasvakiht (kuni 8 cm). Kaitseks külma eest pakkus tihe karvkate isegi paremat isolatsiooni kui nahaalune rasv. Teised külmakohastumuse tunnused olid väikesed kõrvad ja lühike anaalklappi moodustav saba. Mammutitel oli välja kujunenud soojakadu vähendav vereringe nagu seda on teada ka tänapäeval arktistel aladel elavatel loomadel. See justkui konserveerib soojuse looma kehasse ning ei lase maha jahtuda.

200 kg toitu päevas

Nii nagu elevantidki vajasisid mammutid palju ja mitmekesisist taimset toitu. **Nad pidid kogu aeg sööma, et saada päevas 200 kg värsket toitu.** Mammutite toidusedel sisaldas rohtu (kõrrelisi), tarnasid, lehti ja põõsaste oksid, samuti õistaimi. Londiliste lont, millega nad toitu haaravad, on arenenud koonust ja ülahuulest. Londi liikuvus ja haaravus on kujunenud londi otsas olevate kahe pikema väljaulatava osa toel. Sellega toitu haarates ja suhu pistes veetsid mammutid suurema osa oma päevast. Vale on arvata, et londilised kasutavad oma lonti joomiseks nagu joogikõrt, s.o tõmbavad vett läbi „nina“ – nad ikka kõigepealt imevad vett lonti ning seejärel piserdavad seda suhu.

Hambad ja võhad uuenesid kogu elu

Kõikide londiliste hambad on spetsialiseerunud kõva ja koreda taimse toidu söömisele. Purihambad oma tugevate emailiharjadega kasvavad lõualuusse üksikuna: kui vana hammas on ära kulunud, kasvab selle asemele uus üksik hammas. Mammutite esimesed purihambad võivad olla väga väikesed, kuni paar sentimeetrit, kuid viimased võivad kasvada kuni 30 cm pikkustena ja kaaluda ligi paar kilogrammi. **Purihammas võis mammutil vahetuda kuni 5 korda eluea jooksul.**

Londiliste võhad on tegelikult pikaks kasvanud lõikehambad (need ei ole kihvad!). Mammutitel võisid need isegi ligi nelja meetristeks kasvada ja kaaluda kuni 80 kg. Keskmised isasloomade võhad jäid küll 3 m kanti, emasloomadel aga poole väiksemaks. Võhad kasvasid kogu looma eluea jooksul, mitu sentimeetrit aastas. Võhad koosnevad dentiini koonilistest kihtidest, kuid need pole kaetud emailiga nagu enamuste imetajate hammaste puhul. Võhkadel oli mammutite elus sama roll täita nagu tänapäeva elevantidelgi: avaldada muljet emastele, ähvardada ja võidelda. Samuti seostatakse võhkade kasutust lume alt toidu kättesaamisega.

Mammutiperet juhtis matriarh

Usutakse, et mammutid elasid perekonniti karjadena nagu tänapäeval elevantid. Üks perekond koosnes umbes kümnest täiskasvanud emasloomast ja nende järglastest ning seda juhtis matriarh ehk kõige kogenenum emasloom. Mammutite järglased sündisid peaaegu kaks aastat pärast paaritumist. Ema imetas mammutilast kuni 2. või 3. eluaastani, kuigi isegi paari kuu vanune isend oli võimeline emapiima kõrvalt ka taimset toitu sööma. Noored isasloomad lahkusid karjast suguküpsuse saabudes umbes 10-12-aastastena. **Mammutite elueaks on hinnatud ligikaudu 60 aastat.**

2. Mammutite arengulugu

Mammuti koht loomariigis

Mammut on londiliste seltsi elevantlaste sugukonda kuulunud perekond. Mammutid on tänapäeva elevantide lähedased sugulased.

Mammuti taksonoomia:

Riik: loomariik (*Animalia*)

Hõimkond: selgroogsed (*Chordata*)

Klass: imetajad (*Mammals*)

Selts: londilised (*Proboscidae*)

Sugukond: elevantid (*Elephantidae*)

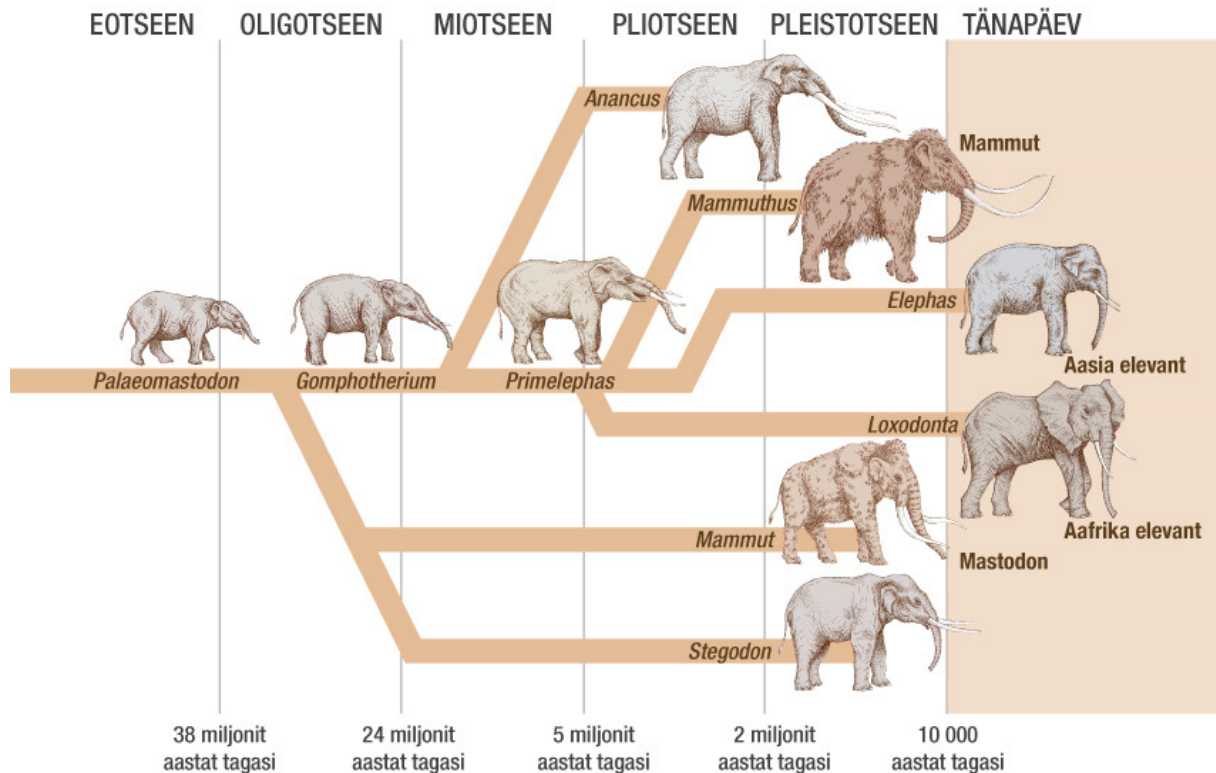
Perekond: mammut (*Mammuthus*)

Liik: karvane mammut (*Mammuthus primigenius*)

Esimeste londiliste ilmumine maale on dateeritud umbes 55 miljoni aasta taha – ligikaudu **kümme miljonit aastat pärast dinosauruste massilist väljasuremist**. Varased londilised meenutasid õige vähe tänapäeva elevanti. Kõige arvukamad olid nad Miotseenis, umbes 23–5 miljonit aastat tagasi. Elevantid arenesid välja mastodontidest (*Palaeomastodontae*). Umbes 5 miljonit aastat tagasi hargnesid elevantid Aafrikas kolme liini: aafrika elevant (*Loxodonta africana*), india elevant (*Elephas maximus*) ja mammut (*Mammuthus*). Uuemad DNA analüüsid viitavad karvase mammuti geneetilist lähedust pigem aasia elevantiga kui aafrika elevantiga.

Mammuti perekond

Läbi ajaloo on maailmas olnud mitu liiki mammuteid. Keskmiselt eristatakse **11 mammutiliiki**. Esimesed mammutid elasid Aafrika troopilistes vihmametsades ning liikusid hiljem Euroopasse ja Siberisse ning lõpuks ka Ameerika mandrile. Euroopa varajasemad mammutid elasid umbes 2,5 – 3 miljonit aastat tagasi. Tolleaegne karvutu mammuti esivanem (*Mammuthus meridionalis*) oli suurem kui tänapäeva elevant. Enim tuntud karvane mammut (*Mammuthus primigenius*) ilmus Kirde-Siberisse 250 tuhat aastat tagasi ning levis üle terve Euraasia avamaastiku umbes 100 tuhat aastat tagasi. Isoleeritud saartel kujunesid ka nn kääbustunud mammuti vormid. Põhja-Ameerikas California saartel kujunes kolumbia mammutist kääbusvorm (*Mammuthus exilis*). Tama õlakõrgus oli vaid 1,5 m. Viimased Euraasia karvased mammutid, kes elasid arktilisel Wrangeli saarel, olid umbes kahe meetri kõrgused. Väikesed londilised elasid ka Sitsiilias, Maltal ja Küprosel. Nende loomade seos mammutitega ja/või tänapäeva elevantidega on siiani veel ebaselge.

3. Mammuti elukeskkond

Mammuteid kui jääaja sümboleid on tihti kujutatud läbi sügava lume sumpamas, omale läbi pilkase lumetormi teed rajamas ja jääväljade vahel suremas. Nii võime seda tõesti kujutada kui paneksime selle looma tänapäeva arktilistele aladele elama. Tegelikult oli mammutite elukeskkond **avatud viljakas stepp** ja lopsakad orud, kus kasvas palju kõrrelisi, õistaimi, põõsaid jms. Kliima oli mõõdukalt jahe ning külm tuul puhus põhjapool asuvate suurte jääväljade poolt. Võimalik, et isegi suvel võis stepialadel kohati õhukest lumikatet leida. Suveperioodidel võisid mammutid rännata põhja poole avatud **tundraaladele** naastes talvel jällegi lõuna poole.

Viimaseid 2,5 miljonit aastat Maa ajaloost teatakse kui jääaegade ajastut. Selle jooksul on põhjapoolkera olnud jahe ja põhjapoolsemad alad kaetud ulatuslike jääväljadega, mis aeg-ajalt sulavad peaaegu täielikult, et seejärel taaslevida. Jäävabadel perioodidel võis vahest olla isegi soojem kui tänapäeval. Külmal ajal aegadel aga levis mandrijää kaugele Euraasia ja Põhja-Ameerika keskaladele. Piki mandrijää servaalasid laiusid avatud tundra- ja rohumaastikud ning stepp. Need avamaastikud olidki mammutile elupaigaks. Mammut võis toitumas käia ka hõredas, madalas, nn subarktilises metsas, kuid tihe mets polnud sellele suurele loomale meeltemööda. Samamoodi ei kohta näiteks aafrika elevanti troopilises vihmametsas, küll aga hõredama puistuga savannides.

4. Mammutileiud meil ja mujal

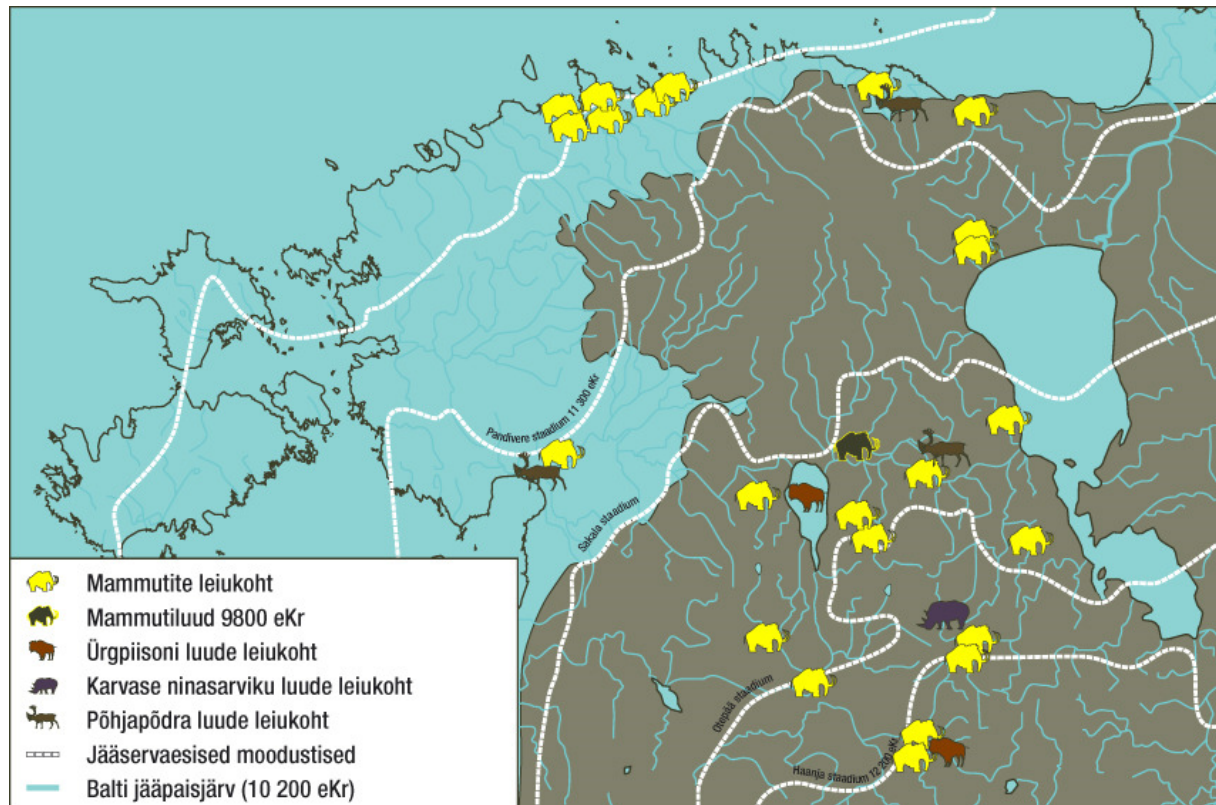
Kust võib leida mammutiluid?

Suur osa Eesti mammutileide on välja tulnud liiva või kruusa võtmisel või muudel kaevetöödel. Mammutiluid on üles korjatud ka lihtsalt maapinnalt. Mõnikord on need veekogu kaldal välja uhutud (Põhja-Eesti leiud, leiud jõgede kallastelt). Harva on mammutijäänustele sattunud arheoloogid. Mammutivõha tükk leiti kultuurikihist keskmise kiviaja asulakoha kaevamistelt Kunda Lammasmäelt. Arvatavasti oli muistne inimene selle rannalt leidnud ja asulasse viinud. Tegelikult pärinevad enamused mammutileide ikkagi mandriliustikust välja sulanud setetest (Kagu-Eesti leiud). Läänemeremaadest on teada peamiselt jääaja suurimetajate jäänuste üksikleide. Ühe isendi mitu skeletielementi või mitme isendi omad koos on suur haruldus. Tihti on tegemist ainult väikese luufragmendiga. Üsna palju on hambaid, mis ilmselt on liustikus valitsenud tohutule survele paremini vastu pidanud. Ka Eesti leiud on enamasti hambad ja võhad, muid skeletielemente on vähe.

Kõige rikkalikumad mammutileiud tulevad muidugi Siberist. Need on igikeltsas kaua vastu pidanud ning seega väga hästi säilinud. Sealgi on osa luid veekogude (jõgede) poolt välja uhutud ning tihti delta-aladele kuhjunud. Samuti pühib lagedal puhuv tuul pinnast minema ja pole haruldane kui mõni mammutiluu või võhk kuskilt välja hakkab turritama.

Kuidas mammutijäänused meie aladele sattusid?

Mammutid, kelle hambaid või luid meil leitakse, hukkusid tõenäoliselt kord jäävaheajal ja nende jäänused mattusid soo- või järvesetetes. Kui Siberis, kus jääliustikke ei tekkinud, võis mammutikorjus jääda paigale ja sattuda hiljem igikeltsa, siis Põhja-Euroopas on meie ajani säilinud vanemad mammutijäänused kindlasti läbi teinud lühema või pikema rännaku koos liustikujääga. Ei ole otseseid tõendeid, et liustik on toonud mammuti jt. suurimetajate jäänuseid Eesti alale kaugelt, näiteks Skandinaavia mäestikust. Igal juhul hävis suurem osa loomajäänustest teekonnal üle kaljurahnude, puutudes kokku kivise moreenainesega. Moreeni sees jäid alles ainult kulumisele kõige vastupidavamad jäänused, eriti need, mis sattusid kuhugi maapinna lõhedesse, pragudesse või aukudesse. Jääliustiku sulamise järgselt maapinda sattunud leiud pärinevad kindlasti meie alal elanud loomadelt.

Läänemere ümbruse leiud

Läänemerest lõuna pool (Saksamaa, Poola, Ukraina jt.) leitud rohked mammutite luujäänused kajastavad viimase jäätumise liustikuserva asendit. Liustikuservast väljaspool on luude leiupaigad tihedamad, seevastu liustiku levikualal (Skandinaavias ja Baltimaades) on leide ebaühtlaselt. Järelikult peegeldavad need leiukohad mingit seost jäänuste iseloomu, kohalike säilimistingimuste ja maastiku omapära vahel.

Üle 100 000 aasta vanuseid mammutijäänuseid on Läänemere ümbrusest väga vähe teada. Võib loota, et neid avastatakse edaspidi näiteks jääajaeelsetest mattunud orgudest, mis lõikuvad Kagu-Eestis ja Põhja-Lätis sügavale devoni liivakivisse. Seesuguse mattunud oru kohal 4 m sügavuselt punasest liivast leiti 1930-tel aastatel Sulbis karvase ninasarviku selgroolüli.

Viimasel jääajal oli mitu ajutist soojenemisperioodi, kus külmemad perioodid vaheldusid mõneti soojematega. Jäätumise vaheaegadel tekkis külmakohastunud loomaliikidel võimalus laiendada oma levilat põhja poole. Mammut saigi sellega hakkama. Soome keskosast leitud mammutijäänuste dateeringud jäävad vahemikku 31 000–22 000 aastat tagasi. Karvase ninasarviku ja ürgpiisoni leide on aga teada ainult Läänemerest lõunas ja kagus.

Jäätumise vaheaegadel faunajäänused enamasti hävisid, kui jää taas peale tungis. Üksnes iseäranis soodsates tingimustes kusagil varjulises kohas säilisid jäätumisvaheaegsed setted ja koos nendega fossiilid. Selliste hulka kuuluvad ka näiteks mammuti ja ürgpiisoni jäänused

mattunud oru setetest Mõniste lähedalt Tahkumäelt. Jõeorgudest on pärit enamik vanemaid mammutileide nii Skandinaavias kui siinpool Läänemerd.

Hilisjääaja (jäälüstiku sulamise järgsest ajast) loomajäänuste säilivusaste erineb jäätumisvaheaegade omast selle poolest, et lisaks hammastele on alles rohkem skeletiosi, sest jää pole neid lõhkunud. Näiteks on peaaegu kogu skelett säilinud Euroopa ühel viimasel pärastjääaegsel mammutil, kelle jäänused leiti meist umbes 630 km ida poolt Tšerepovetsist.

5. Millal ja miks mammutid välja surid?

Euroopa viimased mammutid elasid Eestis

Näiteks tehti Puurmani lähedalt leitud kahele mammuti purihambale radiosüsiniku määrang, mille järgi nende vanus on umbes 11500 aastat. Kui see vanusemäärang on õige, siis võisid tol ajal mammutid veel Eestis elada. See aeg oli lühikese külmema kliimaperioodi (noorem Drüüas) lõpp. Sadakond aastat vanem mammuti purihambas on saadud ka Lätist. Ehk jäi siis mammutite väljasuremiseni Euroopa põhjaosas veel mõnisada aastat? Sellele viitab Venemaalt Tšerepovetsist leitud mammuti skeletijäänuste vanusemäärang, mis seni on Euroopas teadaolevatest noorim. Maailma viimane mammutipopulatsioon elas aga Wrangeli saarel. Sealsetest mammutijäänustest võetud proovist saadi vanuseks ligikaudu 4000 aastat.

Väljasuremise põhjused

Üsna suur hulk jääaja suurimetajaid suri jääaja lõpus välja. Enamik neist kadus Maalt umbes 11–14 tuhat aastat tagasi. Mammutid surid Lõuna-Euroopas ja Hiinas välja ligikaudu 20 tuhat aastat tagasi ning Põhja-Euroopas ja Siberis 11-12 tuhat aastat tagasi.

Mammutite väljasuremise põhjustena on välja toodud nii küttimist inimese poolt kui ka kliimamuutustest tingitud tegureid.

Kliima soojenemine

Jääaja lõpus hakkas kliima soojenema, mandrijää sulama ning metsavööde lõunast peale tungima. Mammutite eluks sobinud avatundra ja stepp, mis laius suuremal osal Euraasiast, kitsenes põhjapoolsele ja kadus kohati sootuks. Samal ajal suurenes liustike sulamisega seoses niiskus, mis tähendas ka suurenenud sademeid ja lumikatet, mille tõttu taimtoidulised loomad ei saanud enam piisavalt toitu kätte. Avatud mammutistepi asendus põhjapool poolavatud tundraga ning lõunas okaspuumetsaga. Kumbki neist keskkondadest ei pakkunud lopsakat rohtu söövatele mammutitele piisavalt toitu.

Küttimine

Nn väljaküttimise teooria põhineb faktil, et esiaja kütid tarbisid mammuteid päris intensiivselt. Inimipopulatsiooni kasv ja uuenenud jahitehnika võisid seda kõike mõjutada.

Samas on suhteliselt vähe arheoloogilisi tõendeid, et mammuteid väga intensiivselt oleks kütitud. Mammutiluud esiaja asulakohtades ja lõikejäljed luudel “räägivad” pigem seda, et kasutati vaid mammutite juba mingil muul põhjusel surnud karkasse. Mitmed uurijad on pidanud võimatuks, et kütamise surve oleks olnud piisav mammutite väljasuretamiseks. Samas on Poolast, Ukrainast, Saksamaalt leitud selliseid inimeste asulakohti, kus on väga palju just kütitud noorte mammutite luud. See aga tähendab otsest mõju mammutite niigi aeglasele paljunemisele.

Kõige tõenäolisema seletuse mammutite ja teiste jääaja imetajaliikide väljasuremisele leiab kui ühendada mõlemad faktorid. Kliimamuutused viisid populatsiooni arvukuse madalale ning see ei suutnud enam tõusta, kuna kütid võtsid oma osa. Vaid Wrangeli saarel pidasid mammutid veel umbes 6000 aastat kauem vastu. Arvatavasti tänu sealsele taimestikule, mis meenutas paljuski mammutiaegset steppi.

Viirushaigus

Mõned teadlased püüavad viimasel ajal tõestada ka teooriat, et mammuteid ja nende kaasaegseid võis tappa mingi **viirus**, mis laastas populatsioone üsna põhjalikult. Jääme ootama uusi uurimistulemusi.

Kas mammutit on võimalik taasluua?

Väga hästi säilinud mammutikarkasside leidmise järgi on üles kerkinud küsimus, kas mammutit on võimalik uuesti ellu äratada. Selleks on teoreetiliselt võimalikud kaks tehnoloogiat. Üks põhineb ideel, et leitakse mammuti terve rakk, mis sisaldab rakutuuma kõigi selle liigi geenidega. Tuum siirdatakse emaelevandi munarakku, millest on elevandi oma tuum eraldatud. Peale kloonimist võib alternatiivina kõne alla tulla ka mammuti terve seemneraku leidmine, millega siis emaelevandi munarakk viljastada. Seda tulevast mammut-elevanti viljastatakse jälle mammuti seemnerakuga jne.

Samas põrkub mammuti taastamine mitmete tehniliste probleemide taha. Enamus mammuti DNA kättesaamise katsetest on lõppenud sellega, et eraldatud on vaid bakterite DNA-d. Mammuti enda DNA on suures osas lagunenu ja hävinud. Neid väikeseid osakesi on esialgu veel raske kokku panna, aga juba tehakse edusamme. Näiteks on mammuti raku sees olevates mitokondrites paikneva DNA profiil nüüd juba selge. Raku tuuma DNA järjestuse uurimine käib täie jõuga.

Hoopis omaette küsimus on see, kas meil on põhjust anda elu loomale, kelle looduslikud elupaigad on hävinud. Või on parem oma jõupingutused suunata mammutite tänapäeval elavate sugulaste – aafrika ja india elevantide – säilimisele ja kaitsmisele.

6. Mammutid ja inimesed

Mammut kiviaja kunstis

Kunstiline väljendamine on tänapäeva inimesele üldomane. Sageli loeme kunsti ostmist või nautimist luksuseks, kuid kiviaegsetel küttidel-korilastel oli see oma eluviisi keeruline ülestähendamine. Kuidas aga kümme, kakskümmend või rohkemgi tuhat aastat vanad kunstiteosed meieni on säilinud? Need on meieni säilinud kas esemelise kunsti või koopamaalingute kaudu. Mammutil kui tolelaegsel „atraktiivsel“ loomal oli paleoliitilise inimese elus tähtis koht. Seda kinnitavad näiteks Prantsusmaalt Dordogne, Rouffignac, Perche Merle jt koobastest leitud maalingud, mis pärinevad 30-25 tuhande aasta tagant. Koopamaalingud on luuleidude kõrval samuti tähtsateks looma-ajaloo uurimise allikateks. Näiteks Hispaania või Prantsusmaa koopamaalingutel kujutatud põhjapõdrad tõestavad selle loomaliigi tolaegset asuala nii kaugel lõunas, rääkimata mammutitest.

Mammutiluu kui toormaterjal

Siberis igikeltsast välja tulnud mammutite luid ja võhku kasutasid ja ilmselt kasutavad praegugi sealsed põlisrahvad erinevate esemete valmistamiseks. Seda enam tegid samamoodi mammutitega ühel ajal elanud inimesed. Euroopa kesk- ja lõunaosa paleoliitilised koopad ja avaasulad on andnud rikkalikke esemeleide, mis tehtud just mammuti luudest ja/või võhkadest (mammutivandlist). Näiteks on Kagu-Tšehhist Dolni Vestonice 25 000 aastat vanast asulakohast leitud mammutivõhk keeruliste **graveeringutega**. Prantsusmaalt Les Eyzies'st leitud 25-30 tuhat aastat vana luuplaadike on täis sälke ja augukesi. See võis olla näiteks omamoodi kalender. Mammutivandlist on valmistatud ka kuulsaid nn **kiviaja Veenuse kujukesi**. Üks on näiteks leitud Prantsusmaalt Lespugue'st. Samuti oli vandel hea toormaterjal **helmeste** valmistamiseks. Üks rikkalikumaid vandlist helmestega kaunistatud inimhaudasid on leitud Sungirist Venemaalt (u. 200 km Moskvast ida poole).

Kesk- ja Ida-Euroopa suhteliselt külmal ja kõledal jääaegsel avamaastikul oli puit haruldane. Seepärast kasutasid sealsed inimesed toormaterjaliks ja isegi tule tegemiseks suurte imetajate luid. Näiteks on Ukrainast mitmest kohast leitud **mammutiluudest tehtud onne**, s.o mammutiluid kasutati onni karkassi tegemiseks, mis omakorda olid kaetud loomanahkadega.

Jahiuluk mammut

Kuigi paljud uurijad on väitnud, et mammutid surid välja üleküttimise tõttu, näitavad mitmed märgid seda, et paleoliitilised inimesed kasutasid tihti ka mingil muul põhjusel juba surnud loomade liha, luid ja võhkasid. Samas leidub koopaid (sh Saksamaal) kus inimasulates leidub palju noorte mammutite luid. Kindlasti olid noored loomad kergem jahisaak kui täiskasvanud

mammutid. Mitmete mammutiluude leiukohtade üle aga käib arutus, kas tegu on loodusliku „mammutite surnuaiaga“ või on seal ikkagi inimese käsi mängus või esinevad mõlemad korraga. Üks selliseid on näiteks Poolas Krakovis, kus pole samuti selge, kuidas selline leiukompleks on moodustunud.

7. Mammutite avastamislugu

Hiiglaslikud „maa mutid“ ja „maa sarved“ Siberist

Siberi põliskasukad on ajast aega leidnud ja kasutanud mammutite luid, eriti võhku – mammuti vandlit, esemete valmistamiseks. Nad uskusid, et tegemist on hiigelsuurte mutitaoliste loomadega, kes maapinnale valguse kätte jõudes ära surid. Mõned pidasid neid elukaid hoopis hiiglaseks. 17. sajandil jõudsid kuuldused taolistest luuleidudest ka Euroopasse. Kui 18. sajandi alguses mammutite luid Euroopasse toodi, selgus siiski, et tegu pole ei muti ega hiiglasega, pigem elevantiga. Seletus elevanti luude Arktikasse sattumise kohta leiti piiblist – Suur Üleujutus kandis need luud troopikast Arktikasse. Alles 18. sajandi lõpus jõuti järeldusele, et need suured „elevantiluud“ pärinevad täiesti omaette väljasurnud liigilt. Sõna „mammut“ päritolu kohta on mitmeid teooriaid. Lääne pool öeldakse, et see tuleneb venekeelsest sõnast „мамонт“. See omakorda aga kas eestikeelsest „maa mutist“ või mansikeelsest sõnapaarist „mang ont“ (tähendab „maa sarv“).

Lembi Lõugas